КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА
ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

10 клас

Варыянт 1

Заданне 1. Запішыце выказванні беларускіх мастакоў слова ў фанетычнай транскрыпцыі.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

Планета жыве для людзей. І ніколі не згасне, не згіне. (Н. Загорская.)

[____

____]

Заданне 2. Ніжэй змешчаны спіс сучасных запазычаных слоў, якія актыўна ўжываюцца ў беларускай мове. Для кожнага з іх трэба:

1. Даць кароткае тлумачэнне значэння.
2. Прапанаваць адзін ці два беларускія адпаведнікі (неалагізмы), якія маглі б выкарыстоўвацца замест запазычання.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

Аватарка

QR-код

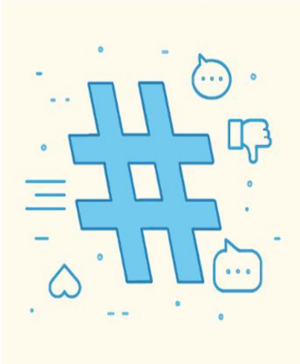

Хэштэг

Заданне 3. Падбярыце да змешчаных у левым слупку назоўнікаў патрэбныя словы з наступнага абзаца так, каб склаліся фразеалагізмы. Для гэтага як самім апорным назоўнікам, так і падабраным словам пры неабходнасці надайце патрэбную граматычную форму. Запішыце атрыманыя фразеалагізмы ў правым слупку насупраць адпаведных ім значэнняў.

Словы-кампаненты для складання фразеалагізмаў: *ад, адбівацца, адчынены, вузкі, высмоктваць, грэць, даваць, з, задні, ламацца, на, сустракацца, у (ў).*

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

дарожка	‘уступаць у непрымірымыя супярэчнасці з кім-н., узаемна варагаваць’	
дзверы	‘настойліва сцвярджаць, даказваць тое, што даўно ўсім вядома і не выклікае пярэчанняў’	
дом	‘рэдка бываць дома, не цікавіцца дамашнімі справамі’	
палец	‘гаварыць, сцвярджаць што-н. без належных падстаў; выдумваць’	
рука	‘нажывацца несумленным спосабам’	
ход	‘адступаць ад раней сказанага, зробленага, адмаўляцца ад ранейшага намеру, рашэння’	

Заданне 4. Ад прапанаваных слоў утварыце суфіксальным спосабам шэсць назоўнікаў, якія абазначаюць асобу чалавека. У якасці ўтваральных выкарыстоўвайце толькі тыя словы, ад асноў якіх назвы асобы могуць быць утвораны непасрэдна.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

хадзіць		*апавяданне*	
жарт		*паўстанне*	
востраў		*Балівія*	
раман		*пілатаваць*	
пагоня		*барацьба*	

Заданне 5. На аснове прапанаваных слоў запоўніце табліцу, выпісаўшы ў правы слупок слова (словаформу) адпаведна пазначаным у левым слупку патрабаванням.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

1	***Назоўнік з канчаткам -ы:*** журы, араты, куцы, заўзяты	
2	***Прыметнік, які мае адну прыстаўку:*** абясшкоджаны, незвычайны, безвыніковы, безуцешны	
3	***Займеннік, які мае два канчаткі:*** хто-небудзь, абы-які, сёе-тое, камусьці	
4	***Лічэбнік, які не змяняецца па родах:*** два, пяцідзясяты, тысяча, паўтара	
5	***Дзеяслоў, у якім канчатак 1-й асобы адзіночнага ліку складаецца з аднаго зычнага гука:*** карміць, адчуваць, перадаць, наядацца	
6	***Дзеепрыслоўе, утворанае ад дзеяслова II спражэння:*** пад’еўшы, крычучы, абрэзаўшы, высекшы	

Заданне 6. Пры электронным перакладзе з рускай мовы на беларускую ў некаторых сказах былі дапушчаны маўленчыя памылкі. Дапамажыце іх выявіць, патлумачыць і паправіць. Улічыце, што сярод прапанаваных могуць быць як сказы з памылкамі, так і без памылак.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

№ сказа	Сказ
1	Сымон Будны не толькі заклікаў усіх грамадзян паважаць дзяржаўныя законы, але і шанаваць бацькоўскую зямлю і матчыну мову, сумленна выконваць свае абавязкі.
2	Напісаны ад рукі рукапісны часопіс брыгады “Полымя” Мінскай вобласці нагадвае аб’ёмную кнігу з вялікай колькасцю ілюстрацый.
3	Музей касманаўтыкі ў Тамашоўцы складаецца з трох зал: гістарычнай, экспазіцыйнай, біяграфічнай.
4	Археалагічныя раскопкі дазваляюць сцвярджаць, што на момант узвядзення Сафійскага сабора Полацк быў адным з буйнейшых гарадоў ва Усходняй Еўропе.
5	Дажынкамі называлі таксама і старажытнае народнае свята, звязанае з заканчэннем жніва, якое існавала на беларускіх землях з даўніх часоў.
6	Нацыянальны дзіцячы адукацыйна-аздараўленчы цэнтр “Зубраня” стала сапраўдным сімвалам дзіцячай дыпламатыі, моцнага сяброўства.

№ сказа	Тлумачэнне памылкі (пры яе наяўнасці)	Выпраўлены варыянт сказа
1		
2		
3		
4		
5		
6		

Заданне 7. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

Накинулась зима на зверей. Запорошила снегом поля, завалила сугробами леса, одела деревья ледяной корой и посылает мороз за морозом. Идут морозы один другого злее, с елки на елку перепрыгивают, потрескивают да пощелкивают, зверей пугают. Не испугались звери: у одних шубы теплые, другие в глубокие норы запрятались; белка в дупле орешки грызёт; заинька, прыгая, греется, а лошадки, коровки, овечки давным-давно в тёплых хлевах готовое сено жуют, тёплое пойло пьют. *(По К. Ушинскому.)*

Заданне 8. Запішыце літаратуразнаўчыя тэрміны і паняцці, азначэнні якіх запісаны ніжэй. Якія з гэтых тэрмінаў можна выкарыстаць пры характарыстыцы ўрыўка з верша Алеся Бадака “Песня”? Пастаўце знак “+” (плюс) у адпаведнай графе.

*Максімальная колькасць балаў – **6**.*

А	адзін з трох родаў літаратуры, які паказвае рэчаіснасць праз суб’ектыўнае выяўленне пачуццяў, перажыванняў аўтара, яго лірычнага героя
Б	род літаратуры, у якім выкарыстоўваецца апавядальны спосаб паказу жыцця ў сюжэтным развіцці. Вызначаецца шырынёй ахопу падзей, характараў, абставін, малюнкаў прыроды
В	жанр сярэдневяковай літаратуры, у якім распавядаецца пра ўзорнае жыццё людзей, кананізаваных царквой
Г	форма лірычнага верша з васьмі радкоў, у якім два першыя і два апошнія, а таксама першы і чацвёрты радкі аднолькавыя
Д	тое, пра што расказваецца ў творы, або прадмет апісання, выяўлення, асэнсавання
Е	частка мастацкага твора, якая ідзе пасля заканчэння сюжэта (асноўнага дзеяння)
Ж	мастацкае азначэнне, якое вобразна характарызуе прадмет, з’яву або чалавека
З	двухскладовая стапа з націскам на другім складзе

Душа з гадамі асцярожней
Ляціць на позняе святло.
А вы паклікалі – ці можна
Не адазвацца ёй было?!

А Вы паклікалі і самі,
Відаць, не ведалі аб тым,
Што белы май плыве над Вамі,
А нада мной – асенні дым.

Абазначэнне тэрміна	**Тэрмін**	**Тэрмін можна выкарыстаць пры характарыстыцы**
А		
Б		
В		
Г		
Д		
Е		
Ж		
З		

Заданне 9. Устанавіце адпаведнасць паміж назвамі мастацкіх твораў і іх фіналамі. Неабходныя лічбы запішыце ў ячэйках побач з адпаведнымі літарамі. У наступнай ячэйцы запішыце аўтара гэтага твора.

Максімальная колькасць балаў – ***6.***

А	“Паром на бурнай рацэ”		**В**	“Мая Бесядзь”		**Д**	“На каляды к сыну”
Б	“Хмарка”		**Г**	“Кепска будзе!”		**Е**	“Роднае карэнне”

1	У цёплых, добрых бягучых хатках ехалі людзі, ехалі са сваім горам і радасцю. – Ча-чах, ча-чах-стук – шпарка дужа грукаталі-чахалі, – чах-чах, ча-чах-стук, – тахалі колы вялікія пад вагонамі. Падуў ціхі ветрык, заківаў лазу над канаваю і траўку змірную прыдарожную. “І трыста, чатырыста гадоў назад таксама дуў ён тут, ветрык, і таксама калыхаў-цалаваў траўку сумную і маўклівую... толькі цуда-машыны не было”, – памысліў студэнт і замаркоціўся...
2	Ён схіліў галаву. – Рушай, – сказала яна фурману пасля хвіліны цяжкага маўчання. – Бывайце, дарагі. – Бывайце. Брычка павольна пакацілася па дарозе... А ён стаяў і глядзеў, як брычка, зрабіўшыся цёмнай кропкай, знікала недзе пад чорнымі хмаркамі, ад якіх цягнуліся да зямлі шэрыя завесы дажджу.
3	Стары Дуб, абмыўшыся дажджом, павесялеў і сказаў да Бусла, з якім даўно ўжо быў у дружбе: – От навука для тваіх дзяцей. Моцна ж накажы ты ім, дружа, каб не лёталі дарэмна па свеце, не бадзяліся: у сваім родным кутку работы досыць для кожнага. Бусел маўчаў. Відаць, ён іначай пазіраў на гэту з’яву, а можа, і не дачуў слоў свайго сябра.
4	Возера замёрзла, але ўсярэдзіне былі павадкі на лёдзе і бліўчэлі на чырвоным ад марозу сонцы. Блішчыць снег. Варона акалелая знедкуль узялася. Па снегавой дарозе коламі гармат глыбокія выбіты калюгі. Асцярожна спускаецца з гары калона войска адступаючага, як нейкая шэрая ўстужка, толькі трапечацца і безупынна паўзе. Адздзі і справа гудзіць глухая, асцервянелая, нястрыманая кананада. Хутарок цямнеючаю плямаю астаецца далёка адздзі.
5	Бо прагай да працы ахоплены часта я, І сэрца абпалена смагай радка, Бо жыць не магу, Як ка́ня няшчасная, Кропляй дажджу з лесавога лістка.
6	Асэсар быў ужо новы, Чалавечак так, нічога, Якісь ціхі, нездаровы І цярплівы... хваліць Бога! Пасля таго праз паўгоду Ў марцы ж мяне на свабоду, Дзякуй Богу, адпусцілі У той дзень, як і хрысцілі.

7	Ачухалася толькі тады, калі той самы лёкай яшчэ раз выйшаў да яе і торкнуў ёй у скручаныя ад холаду пальцы нейкія паперкі... – Ад пана!.. Яна нават не чула, як з яе акалелых пальцаў выпаў гасцінец роднага, доўгажаданага сына. Некалькі трохрублёвых паперак прыліплі да макраватага тратуара...

А			**Г**		
Б			**Д**		
В			**Е**		

Заданне 10. Летась адзначалася 95-годдзе з дня нараджэння аднаго з самых цікавых пісьменнікаў ХХ стагоддзя. Ён вядомы сваімі захапляльнымі эпічнымі творамі, неверагоднымі вершамі і п’есамі. У адной з аповесцяў пісьменнік паказвае гісторыю свайго народа праз таямнічыя гісторыі. Галоўным героем гэтага твора з’яўляецца фалькларыст, які прыязджае ў глухі куток збіраць легенды і паданні. Адна з іх тлумачыць праклён мясцовага старажытнага магнацкага роду.

Прыгадайце і запішыце аўтара і назву твора, а таксама імя галоўнага героя – збіральніка фальклору.

Уявіце, што паводле гэтай аповесці здымаецца фільм. Ваша задача – стварыць жывы і яркі вобраз героя на экране. Каб дапамагчы гэта зрабіць, **складзіце тры парады для акцёра, які выконвае ролю фалькларыста.** Парады павінны быць накіраваны на раскрыццё стану героя для перадачы аўтарскай думкі падчас першай сустрэчы з прадстаўніцай таго самага магнацкага роду. **Першая з парад павінна тычыцца адзення героя (не забывайце пра эпоху!), другая – яго мімікі і жэстаў, трэцяя – інтанацыі. Апішыце эпізод, для якога будуць актуальныя парады, пры якіх абставінах пазнаёміліся героі, які час апісваецца, месца сустрэчы (апісанне да 100 слоў).**

Аўтар	
Назва твора	
Імя фалькларыста	

Эпізод:

____

№ п.п.	Парады
1	
2	
3	